

BIRD. AZSIFOLDI LEGELŐK
KÖZMÉRÉSŐK

3

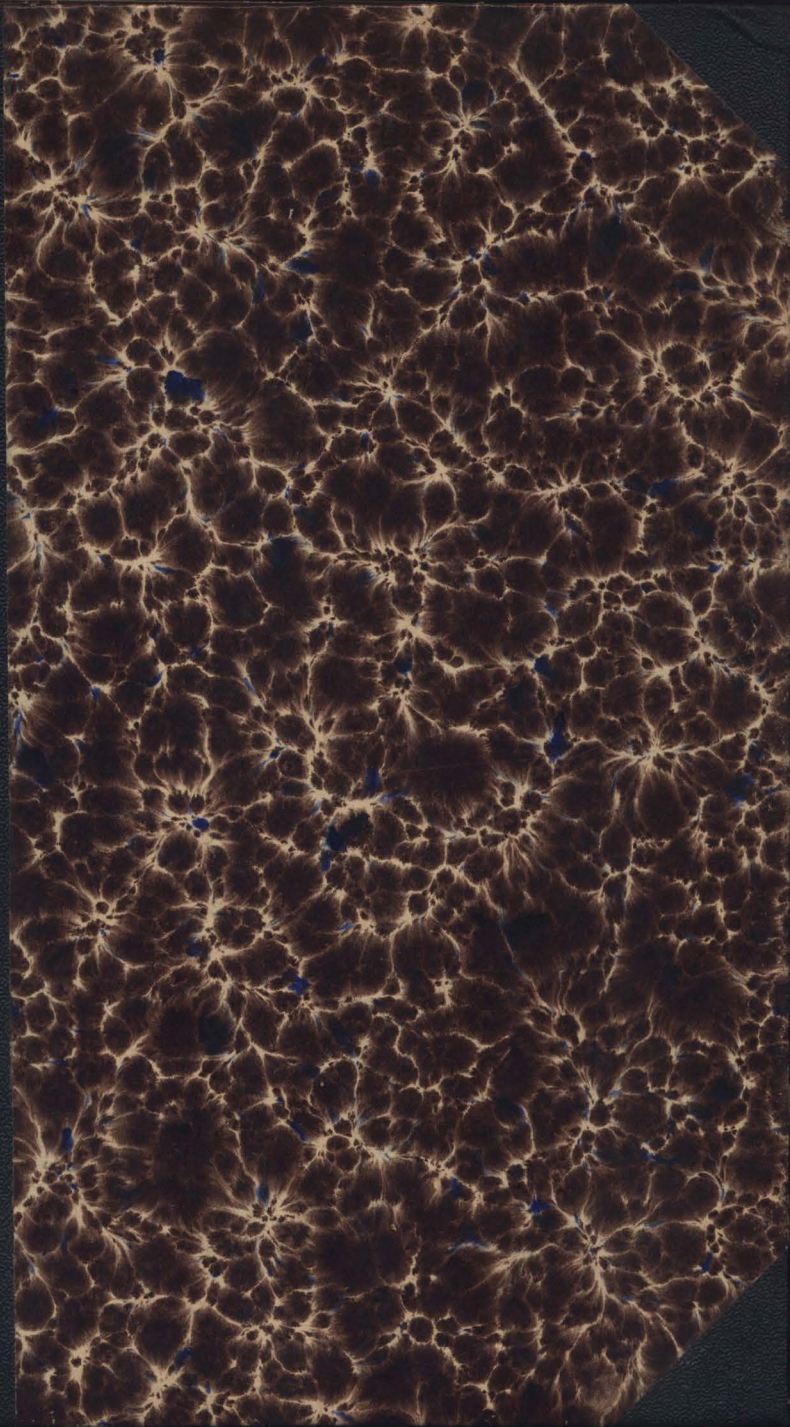
191

172

2

3

1

OEE Könyvtár
ÁII.EII. 2018

ORSZÁGOS ERDÉSZETI EGYESÜLET
BUDAPEST, V. KERÜLET, ALKOTMÁNY-UTCZA 6. SZÁM

AZ ALFÖLDI LEGELŐK RENDEZÉSE A FÁSITÁSSAL KAPCSOLATBAN

IRTA ÉS AZ ORSZÁGOS ERDÉSZETI EGYESÜLETBEN ELŐADTA

BIRÓ JÁNOS

MINISZTERI TANÁCSOS,
LEDELŐGAZDA

Ák: 3845

BUDAPEST

“PÁTRIA” IRODALMI VÁLLALAT ÉS NYOMDAI R.-T.

1920

ORVOSI ERDÉSZETI ÉRTESLÉT
KÖZLÖNY A KERTÉSZ-ÉS ERDÉSZETI TUDOMÁNYOK ÉRTÉKELÉSÉRE

AZ ALDILÉGI ÉRDEKRE
A FÁSIÁSSAL KAPCSOLATBAN

1912. ÉVI ERDÉSZETI ÉRTESLÉT 1. SZÁMA

ERDŐ ÉRTESLÉT
KÖZLÖNY A KERTÉSZ-ÉS ERDÉSZETI TUDOMÁNYOK ÉRTÉKELÉSÉRE

2486. 22

Az alföldi legelők rendezése a fásítással kapcsolatban.

Az Országos Magyar Gazdasági Egyesület földművelési- és növénytermelési szakosztályának a múlt hó 21-én saját székházában tartott ülésen, amelynek egyedüli tárgya Kiss Ferencz miniszteri tanácsos urnak *az Alföld befásításának kérdéséről* tartott előadása volt, a kérdéshez szintén hozzászólott Róth Gyula főerdőtanácsos ur, a mező- és erdőgazdaságot mint egy anyának — a földművelésnek — a két gyermekét állította egymás mellé, szép és tanulságos hasonlatban. Ennek az anyának azonban még egy harmadik gyermeke is van és ez, az idők folyamán megfogyott, leromlott és azért lebecsült legelőgazdaság, amely pedig ős eredeténél és sajátos üzeménél fogva, éppen olyan őstermelési ág, mint a mező- és erdőgazdaság.

A hasonlatot tovább fűzve, erről a harmadik gyermekről, akit régóta ismerek és figyelek, azt kell mondanom, hogy testvéreivel szemben különös módon viselkedik. A vele mindig jószívuén és elnézően bánó erdőgazdaságot, amelynek amugy is többet árt mint használ, folytonosan zsarolja, a mezőgazdaságot ellenben nemcsak szolgálja, hanem amiye volt, annak a javát már fel is áldozta neki. És mert tékozlása mellett hanyag is volt, illetve testével és ruhájával mit sem törődött, végre annyira leromlott, hogy a testvérek hathatós támogatása nélkül nem is

tud talpra állani. Ehhez azonban a várt segítségén kívül az szükséges, hogy önmaga is teljes erővel segítsen magán. Szóval, a mező- és erdőgazdaság támogatásával sürgősen és alaposan kell az egész országban *a legelőkérdést rendezni* és egyuttal az egész vonalon hozzá kell fogni a legelők megjavításához és gondoskodni kell azok karbantartásáról, rendszeres és okszerű használatáról.

A legelőkérdés országos rendezése nemcsak közgazdasági szempontból igen fontos és már égetően sürgős, hanem szociális szempontból is elsőrendű szükség, mert mélyen érinti *a legszélesebb és legszilárdabb népréteg* vitális érdekeit. Ezt igazolják az ország minden részéből a földművelésügyi miniszter urhoz tömegesen felérkező kérvények, amelyekben a kisgazda- és földmunkásközönség a legelőszükségletéről és azok rossz állapotáról panaszkodik és a legelőhiány sürgős kielégítését kéri. És erről tesz bizonyosságot a f. hó 16-án megalakult *Magyar-Német Gazdaszövetség* is, amely a legelőkérdés rendezésének szükségét, már alakuló közgyűlésén egyhangulag kimondotta.

A mezőgazdaság hathatós támogatása már biztosítottnak tekinthető, mert „*a földbirtok helyes megosztását szabályozó rendelkezésekről*” szóló törvényjavaslat, a közlegelők létesítéséhez és kiegészítéséhez, illetve a népies állattenyésztés fejlesztéséhez szükséges földterületek megszerzéséről is gondoskodik.

Nyilvánvaló az is, hogy ha ebből a javaslatból törvény lesz, *a végrehajtási rendelet* arról is fog kellően gondoskodni, hogy a legelőszükséglet kielégítésére megszerzendő földterületek kijelölése és kihasítása, *a megfelelő körültekintéssel és szakszerűséggel eszközöltessék*. Mérhetetlen ugyanis a kár, amely az egyes községekre és az országra abból háromolhatik, ha ennél az eljárásnál nem vétetnek kellően figyelembe *a község állattenyésztési és legeltetési viszonyai* és azok alapján a tényleges legelőszükség, továbbá a talaj- és terepviszonyok, a legelő hozzáférhetése, vizellátása és más helyi körülmények.

Az urbéri legelőket eléktelenítő vízmosások és kopárok nagy részben annak a szakszerűtlen és könnyelmű eljárásnak a következményei és egyuttal *valóságos szegényfoltjai is*, amelylyel az urbéri legelők elkülönítése annak idején, sajnos, számos helyen

történt. A nép még most is átkozza azokat, akik az ilyen eljárásnál közreműködtek és állattenyésztését megbénították.

A hivatkozott törvényjavaslat *az erdőkre ugyan nem vonatkozik*, de az erdőgazdaság eddigelé is oly jóindulatúan és elnézően támogatta minden bajában a legelőgazdaságot, hogy a további szükségszerű támogatást annál inkább remélheti, mert hiszen az Alföld befásítása érdekében megindított akciója is elsősorban a legelőgazdaságot fogja szolgálni.

Ezt, a méreteiben és kihatásában ma még *beláthatatlan gazdasági perspektívát* nyújtó hatalmas akcióért kívánjuk a legelőgazdaság szempontjából, ha nem is kellően, de minden esetre legjobb tudásunk és meggyőződésünk szerint méltányolni, a mai és a következő előadásban. A maiiban csekélységem fogja „az alföldi legelők rendezését a fásítással kapcsolatban” tárgyalni, a következőben pedig *Thaisz* Lajos kísérletügyi igazgató ur fog előadást tartani ezen a czimen: „Az alföldi gyepek fejlődéstörténete és azok minősítése gazdasági szempontból”.

Nem szándékom, de ennek a rövid előadásnak keretei is kizárják azt, hogy a legelőgazdaságot teljes egészében állítsam az igen tisztelt mező- és erdőgazdák elé, hanem csak olyan képet kívánok adni róla, mint az a regényíró, aki hőst nem születésétől kezdve írja le hiven és tökéletesen, hanem annak életéből kiragadott jellemző epizódokkal rajzolja meg bár vázlatosan, de élesen a kép körvonalait.

Ez nem is nehéz, mert *az intenzív legelőgazdasági üzem*, amilyen egyszerűnek látszik is első tekintetre, éppen olyan sokoldalú és változatos részleteiben, azon kívül az üzem sikere jórésben ezektől a részletektől — mondhatni apróságoktól — függ, amelyek fontossága csak évek során folytatott beható vizsgálat és megfigyelés közben tűnik fel. *A legelőgazdaság* tehát nemcsak sokoldalú és változatos, hanem egyúttal *igen érdekes tanulmány is*.

Előre is bocsánatot kérek azonban, ha előadásom éppen a részletek sokasága folytán, a kelleténél esetleg hosszabbra talál elnyulni.

A legelőgazdaságról rajzolendő kép teljessége miatt ugyanis, habár röviden, rá kell mutatnom:

I. a jó legelő fontosságára és hasznára, különös tekintettel a népies állattenyésztésre,

II. a legelőhiány okaira,

III. az alföldi legelők jelen állapotára és használatára és csak azután térhetek rá

IV. a legelőknek az Alföld befásításával kapcsolatban való rendezésére.

Mindenekelőtt azonban, a mindkét oldalon már ismételt — utoljára az Országos Magyar Gazdasági Egyesület hivatkozott gyűlésén is — nyomatékosan hangoztatott *legelőjavítások ügy-állásáról* és arról óhajtanám az igen t. mező- és erdőgazdákat informálni, hogy ezen a téren okkal-móddal, igenis lehet sikereket elérni. Kívánatosnak tartom ezt azért, mert amikor a legelőgazdaság hathatós támogatásáról van szó, ez a kérdés bizonyára mindenekelőtt igen érdeklí a t. mező- és erdőgazdákat, annál is inkább, mert a legelők megjavításának és karbantartásának garantálása nélkül, az éppen most aktuálissá vált segítség illuzóris.

Lássuk, tehát *hogyan is állunk a legelőjavítással* és gondozással! A saját tapasztalataim alapján elmondom rövid, de tanulságos történetét, sőt még a titkait is.

A *legelők rendszeres megjavítását* Magyarországon a marosvásárhelyi miniszteri kirendeltség kezdte meg 1904 év tavaszán a Székelyföldön. A *kirendeltség vezetője* Koós Mihály, helyette pedig csekélységem volt. A legelőjavítást vezetésem alatt mint helyi megbizottak *Háromszéken* : Benkő Pál, *Udvarhelyen* : e. Dorner Béla, *Csikban* : Kiss Ernő, a hétfalusi *csángóknál* : Donáth Sándor, *Maros-Tordában* pedig magam irányítottam és ellenőriztem. A helyszínen a munkálatokat négy *legelőmester* vezette s illetve oktatta be azokra a községi *legelőgazdát* vagy előljárót. Az őszi-tavaszi munkálatokban erdőőri növendékek is segédkeztek.

A legelőmesterek erdőőri szakiskolát végzett növendékekből kerültek ki, különleges kiképzésük végett pedig, *legelőmesteri tanfolyamot* rendeztem, amelyen egyebek között a cement-betonmunkálatok körül is megfelelő járatosságot szereztek. Ennek aztán igen jó hasznát lehetett venni a községekben, mert közreműködésükkel nemcsak a közlegelőkön készültek jó és olcsó itató-

vályuk, kútgyűrűk, forrásfoglalások, szóval *csordaitatók*, hanem betonból olyan községekben is létesültek *mintá-trágyatelepek*, ahol az embereknek a trágyakezelésről azelőtt fogalmuk sem volt. Nagyon hasznos munkát végeztek és a nép igen megkedvelte őket. A *legelőmesteri tanfolyamot* az „Erdészeti Lapok” 1910. évi XII. füzetében irtam le.

A *legelőjavítási munkálatok megkezdése* igen nehéz volt, mert nemcsak teljesen ismeretlen ösvényen haladtunk, hanem rendkívüli akadályokat is kellett leküzdeni. A legelők általában elképzelhetetlen állapotban voltak; a nép tudni sem akart a legelőjavításról; azt mondták: az állam kezét akar tenni a legelőkre.

De legyőztük a nehézségeket! Barátságos érintkezéssel és türelmes oktatással, néhány év alatt annyira megnyertük a nép bizalmát és szeretetét, hogy a legelőjavítás csakhamar az egész Székelyföldön népszerűvé lett. Közös erővel olyan munkálatokat is végeztek a közlegelőkön, amilyenekről azelőtt még álmodni sem mertünk. Pl. a marostordai *Atosfalván* a saját jószántukból 40—60 m széles és 25—25 m mély vizmosásos árkokat kapáltak be s illetve teknősítettek és ültettek be ákáczfacsemetével, évenként és fejenként 5—25 közmunkanapot szolgáltatta.

Az „Erdészeti Lapok” 1909. évi XI. füzetében részletesen ismertettem *az első öt évi legelőjavítások* eredményét. Abból idézem a következő sorokat: „De hála Istennek, csak a kezdet volt ilyen nehéz! Habár ilyen körülmények között nem is lehet évtizedes, sőt évszázados mulasztásokat egyetlen kézfordítással helyreütni, ma, öt év után mégis ott állunk, hogy a kirendeltség anyagi támogatásával jelenleg 91 községben, mintegy 53.000 kat. holdnyi közlegelőkön folynak a legkülönbözőbb legelőjavítási munkálatok.” Ezek közül néhánynak az eredményét is bátor vagyok közölni: Boróka- és másféle *bokorirtás* történt körülbelül 11.011 kat. holdon; *kőszedés* körülbelül 2491 kat. holdon: különféle *telkesítési* munkálatok 4404 kat. holdon; felhasználtatott 20.082 kg *fűmagkeverék*; beállított és felszereltetett 222 pompás *csordaitató* részben vasbeton-, sőt faragott-kő itatóvályukkal ellátva.

Ugyanakkor illetve 1908-ban *tették közzé az osztrákok* is a náluk 1901-ben megkezdett legelőjavítások 1901—1907. évi ered-

ményét és bizonyára nem lesz érdektelen megtudni, hogy a nálunk *öt* év alatt végzett munkálatok, az ottani hét évi munkálatokat többszörösen felülmúlták, jöllehet azokhoz az állam 73·6⁰/₀-kal járult hozzá, a Székelyföldön pedig csak 36·5⁰/₀-kal; tehát éppen félszer annyival.

Az osztrák munkálatokat, sajnos, nem tekinthettem meg, mert az előző évben, illetve 1907-ben Svájcban és egyebütt jártam négy hétig. A székelyföldi munkálatokért ugyanis engem terhelt a felelősség és szerettem volna tudni, helyes uton járok-e. Tapasztalatokkal gazdagon megrakodva és teljesen megnyugodva jöttem vissza Marosvásárhelyre és folytattuk a munkálatokat.

1910-ben már 9 vármegye 130 községében és körülbelül 70.000 kat. holdnyi közlegelőkön folytak a legkülönbélebb legelőjavítási munkálatok és pedig legsikeresebben a már megnevezett négy székely vármegyében, főleg azokban a községekben, ahol *jó csordapásztor*, ügyes legelőgazda és arra való *előljáróság* volt, de meg azért is, mert azokban a vármegyékben gyakorlott *legelőmester*, a néppel bánni tudó és fáradságot nem ismerő *vezető*, a központban pedig lelkes *irányító* volt. Szóval *megvolt a szükséges és megfelelő szervezet*. Ebben rejlik, igen t. uraim, a siker titka! A legelőjavítás terén csak közvetlen érintkezéssel és megértéssel, de nem papirosrendeletekkel lehet eredményeket elérni, mert a falu népét a legelőjavításra elő kell készíteni, bizalmát meg kell nyerni, a talajt egyengetni kell. Nemcsak a gazdasági felügyelő-ségi szervezet tervbe vett megfelelő kiépítésére van sürgősen szükség, hanem abba bele kellene kapcsolni a Köztelek folyó évi 16. számában tárgyalt „járási gazdák“-at is, akik megfelelő kiképzés után a „legelőmesteri“ tennivalókat is elláthatnák.

A székelyföldi legelőjavítások kapcsán az 1910. évben a minisztériumban külön legelőügyi osztály állítottatott fel, amely azonban a háboru kitöréséig nem ért el jelentősebb eredményeket, azóta pedig a rendszeres legelőjavítás szünetel. Azt tehát az eddigi tapasztalatokon okulva, ugyszólván előlről kell megkezdeni.

A jó legelő fontosságáról és használatáról, valamint annak az állattenyésztéssel való kapcsolatáról, igen sokat lehetne elmondani. Ezen előadás szük keretei között azonban csak egyes dolgokra fogok rámutatni.

Lényeges különbség van *állattenyésztés és állattartás* között. Tenyésztő csak az, aki egy előre kitűzött célt akar továbbtenyésztés által elérni. Aki más célból tart jószágot, az állattartó vagy szaporító, de nem tenyésztő. Az állattartásnál a legelő mellékes, a fő a mesterséges- és erőtakarmány.

A mezőgazdaság szempontjából *legfontosabb a szarvasmarhatenyésztés*. A tenyésztés iránya lehet különleges vagy általános, de célja mindenkor a legnagyobb teljesítőképesség elérése. A középbirtokos és kiscgazda általában arra törekszik, hogy munkára, haszonra és tenyésztésre egyaránt alkalmas állatokat neveljen. Nyilvánvaló, hogy erre csakis ép és egészséges, a takarmányt jól kihasználó, erőteljes és formás állatok alkalmasak és hogy az ilyen állatokat csakis legelőn, még pedig jó legelőn lehet felnevelni. Az állatnak ugyanis, hogy nehéz hivatását gazdaságunkban betölthesse, legalább is addig, amíg teste fejlődésben van: szabad mozgásra, tiszta levegőre, világosságra és mindenekfelett az éltető napfényre van feltétlenül szüksége, amely tudvalevőleg sok olyan betegség csiráit képes megölni, amelyek a szűk, szellőzetlen, túlmeleg istállók bűzös levegőjében és szennyes sarkaiban vidoran tenyésznek.

Nyilvánvaló, hogy a tuberkulózis az ilyen istállókban állandó vendég és nagy mértékben terjed az azokban felnőtt és elpuhult állatok között. Ez pedig annál szomorubb, mert a borjuk — igen csekély kivétellel — egészségesen születnek és a bajt többnyire az istállóban kapják meg. A fertőzés ellen a modern istállók sem védik meg az állatot. Egyedüli óvszer: ki a borjuval a fertőzött istállóból szellős, napos kifutóra és mihelyt csak lehet, a legelőre.

A tapasztalt állattenyésztő gazda ezzel ma már teljesen tisztában van és azt is tudja, hogy tipikus állatfajok csakis ott tenyésztethetők ki, ahol őslegelők vannak és hogy azok sajátos gyepézete a vidéket jellemző állatfajokkal szoros kapcsolatban van.

A világhírű angol szarvasmarha és az angol tengerparti legelők, a svájci marha és az ottani hegyi legelők között éppen olyan szoros kapcsolat van, mint a magyar fajta szarvasmarha és az alföldi legelők sajátos gyepézete között.

Hogy ez így van és hogy a svájcziai praktikus szempontból is milyen különbséget tesznek a legeltetés és az istállózás között, erre vonatkozólag egy igen tanulságos esetet hozhatok fel.

Az előbb már említett és a *svájczai havas gazdasági egyesület* titkára által irányított tanulmányutam alkalmával Svájc nagy részét, egyebek között a Simmen folyó egész völgyét is beutaztam. Programom szerint a tenyésztéséről nevezetes Erlenbach községben kiszállva, megtekintettem a Simmenthal akkori első tenyésztőjének, Nationalrat Rebmannak és a nem kevésbé jeles Hans Zum Wald nevű tenyésztőnek a községben, a hegyi kaszálókon és a havasi legelőn volt állataikat. A Rebmann ur havasi istállójában látott „Flóra“ nevű 10 éves anyatehén magassága, az általam a marnál eszközölt mérés szerint, 163 cm, mellbőssége 225 cm, súlya állítólag 900 kg, az ára pedig (1907-ben) 3000 fr. volt. Amikor felemlítettem, hogy nálunk a simmenthali marha ellen általában az a panasz, hogy nagy százaléka tuberkulotikus, Hans Zum Wald egész őszintén a következőleg válaszolt: Nekünk annyi marhánk van, hogy kénytelenek vagyunk a silányabb részét a faluban egész éven át istállóban tartani, ezekkel az állatokkal a husszségletet elégitjük ki és azok közül bizony 8—12% tuberkulotikus; a havasi legelőkön levők közül azonban alig 1—2% és nem igen több a hegyi kaszálókon nyaralók közül. Ezeknek az ára persze 2—3-szor, egyes esetekben 2—5-ször magasabb, mint az istállóban tartott állatoké. Ha aztán jönnek a külföldi vevők és csak olcsó jószágot óhajtanak venni és vásár nélkül nem akarnak tovább menni, hát bizony odaadjuk a silányabb portékát is, habár ezáltal csak ártunk jóhírnevünknek.

A leczkét jól megjegyeztem magamnak és azóta az istállóban való állatnevelést és szaporítást még jobban elítélem s illetve kardoskodom a növendék- és tenyészállatoknak intenzíven használt, jó legelőkön való legeltetése mellett. Szarvasmarhatenyésztésünk szükségszerű fejlesztéséről a „Köztelek“ 16. számában van szó, a 17. számában pedig arról, hogy a lótenyésztésnél mennyire szükséges a legelő.

Az *állandó legelők* még a múlt század közepe táján az ország termékeny területének körülbelül 27%-át tették ki. Azóta a legelőknek több mint fele része feltöretett.

Már előbb említettem, hogy *nagy csapás érte a legelőgazdaságot* az urbéri elkülönítés által, de még inkább az azt követő rossz gazdálkodás folytán. A jószágállomány tulnyomó része ugyanis az urbéreseké lévén, a földesurak legelői az elkülönítés után kihasználatlanul maradtak és elvadultak, felbokrosodtak, az urbéresék pedig a saját legelőjüket — a gazdasági érettségüket messze tuhaladó függetlenségük tudatában és a közös birtok ingyen használatához való ragaszkodás folytán — oktalanul tulterhelték és a legelők egy részét csakhamar tönkretették.

Majd következett a francia-német háboru utáni drágaság, amely a szemtermelés tulhajására sarkalta az embereket, akik azután — támogaiva az akkori, előrelátónak nem mondható birtokpolitika által — kapzsi vágygyal hozzáfogtak a közös erdők és legelők — nem ritkán a gazdasági képtelenségig terjedő — felosztásához és feltöréséhez, többnyire csak azért, hogy a kiirtott erdő és a feltört legelő szüz talaját néhány év alatt oktalanul kizsarolhassák.

Ezt a rablógazdaságot aztán még fokozta az a körülmény, hogy abba az időbe esett a luczerna- és lőheretermelés terjesztése érdekében indított akció, amelynek olyan hamis prófétái is voltak, akik a legelők megapadása és tönkremenése folytán elkeseredett népet azzal vigasztalták, hogy a legelőkre amúgy sincs szükség, mert a mesterséges takarmánytermelés módot nyújt arra, hogy az állatokat egész éven át istállóban tartsák. Sajnos, ez a tévtan akkor annyira gyökeret vert, hogy még most is vannak gazdák és nem gazdák, akik azt hiszik, hogy szarvasmarhát legelő nélkül is lehet felnevelni.

Sietek kijelenteni, hogy amennyire kardoskodom a legelőkérdés rendezése és a legelők megjavítása mellett, éppen olyan lelkes szószólója vagyok a mesterséges takarmánytermelésnek, úgyszintén a szénatermelésnek is, mert téli takarmány és nyári legelő, egy kalap alá tartozik. Az a jószág, amely a telet csak átkoplalta, a jó legelőn is csak nehezen és sokára javul meg, a silányon pedig még jobban megyen tönkre.

A rétek megjavítása éppen olyan fontos, mint a legelők karbahozása. Nemcsak azért, mert az országban általában a legjobb és a legértékesebb talajt elfoglaló rétek hozama mennyiségi- és minőségileg még a kulturálisabb vidékeken sem kielégítő,

egy-egy vidékeken pedig növényzetük olyan gyér és silány, hogy száralmat és megdöbentést kelt, hanem azért is, mert egyetlen gazdasági ágban sem lehet a terméshozamot annyira fokozni, mint éppen rétnél. A mostaninak 2—3-szorosára is.

A réjtávitás igen háladatos téma, de mert nem a mai előadás keretébe tartozik, csak néhány megjegyzést teszek annak némi illusztrálására, hogy milyen lényeges különbség van a rét és a legelő között.

A helyes rétművelésnek az alapja a váltógazdaság. A rétet 3—5 évi időközökben fel kell törni és egy-két év múlva újra bevetni, mert az okszerű rétgazdaság nem elégszik meg a vadontermő réti növények hozamával és minőségével, hanem azoknál jobb minőségű és bővebben termő kulturnövényeket kíván meg, az elsőrendű fű- és herefélék élettartama azonban igen korlátolt.

Állandó rétnak, illetve *kaszálónak* csak ott van helye, ahol a talaj megművelése nehézségbe ütközik, vagy feltörése nem kívánatos, pl. hegyoldalakon.

A legelőgazdaságban viszont *csak az állandó legelő bír jelentőséggel* és az, ugyanazon körülmények között annál jobb, minél régibb. A legelőt tehát csakis rendkívüli körülmények között szabad feltörni. A legelőnek a gyepzete ugyanis idővel a természetes flórából s illetve azokból a növényekből alakul ki, amelyek a klímái- és talajviszonyoknak bizonyos trágyaerő mellett a legjobban megfelelnek és az állandó tapodást és lerágást bírják, esetleg meg is kívánják. Ennélfogva az állandó legelő gyepzetében az elvetett növények közül csakis azok lesznek idővel képviselve, amelyek ebbe a természetes növénytypusba tartoznak. Mesterséges telepítés esetén ennek a típusnak kialakulásához annál több idő kell, minél kevésbé felelt meg a mesterséges fűmagkeverék a természetes flórának. Esetleg 10 évnél is hosszabb idő szükséges.

A legelő gyepzetéhez nemcsak a növények földfeletti, hanem földalatti része is tartozik és a gyepzet annál jobb, minél sűrűbben állanak a fűszálak és minél tömöttebb, szövvényesebb és vastagabb a gyökerek által alkotott nemez, amely az általa behálózott termőfölddel és az abban élő bacillusokkal együtt a legelő tőkéjét képezi és a fűtermésben adja le évenként kamatjait.

A már kialakult gyeptípusban előforduló növények családi életet élnek. A gyökértelep rezerválja a nedvességet, az szerzi be és raktározza a tápanyagokat. Ha mindenből megvan a szükséges mennyiség, a tipushoz tartozó növények arányosan fejlődnek, ellenben egyes fajok uralomra kerülnek, majd ismét mások által tulszárnyaltatnak, sőt ameddig létfeltételeik kedvezőtlenek, egészen eltűnnek. Innen magyarázható meg, hogy a legelő gyepezete más tavasszal és más nyáron és ősszel (a különbség különösen szembetűnő az Alföldön); továbbá, hogy az elhullatott trágyalepények körül csakhamar dús vegetáció keletkezik és olyan növények is előkerülnek, amelyek eddig a típusban elő sem fordultak. Ezeknek a magja vagy a gyeppen szundikált eddig, várva a csirázásra kedvező feltételeket, vagy a trágyával került oda.

Szóval, az *állandó legelő önmagát képes fenntartani* és pedig annál sikeresebben, minél régibb. Csak trágyázni és gondozni kell és ha megvan a kellő nedvesség, fűmag-felülvetés nélkül is elsőrendű, sűrű gyepezetet produkál.

A rét és legelő között más lényeges különbségek is vannak. A legelőnek jórésben más a növényzete és különleges sajátága, hogy fűtermését friss állapotban sarjadzás közben, az állatokkal való lerágás — legeltetés — által használjuk ki. A rét fűtermését ellenben lekaszáljuk és szénát csinálunk belőle. A kasza ellensége a legelőnek.

Az alföldi legelők talajminőségük szerint általában két csoportba oszthatók: homoki- és sziki legelőkre.

A homoktalaj felülete és minősége nagyon változó. A felületet nézve, megkülönböztetünk: *buczkát, sikot és mélyedést, illetve semlyéket, azaz: magas-, alacsony- és mély homokot.*

A *buczka* lehet magas, közép és alacsony, aszerint, amint a szél a homokot már eredetileg magasabb helyen, sik területen vagy mélyedésbe rakja le. Az egymás mellett lévő buczkák sokasága képezi a magas homokot. A buczka annál hevesebb, minél magasabb. A magas buczkák legelőnek egyáltalán nem, a közép-magasak pedig csak kivételes esetekben valók, mert laza talajuk, silányságuk és még inkább hevesességüknél fogva, a jószág táplálására alkalmas gyeppel nem létesíthető rajtuk, de még olyan sem, amely a futóhomokot az állatok tiprása mellett, a szél ellen meg-

védhetné. Az alacsony buczkák rendszeren gyepesek ugyan, de gyakran már a nyár elején kezdenek sárgulni akkor is, ha a sík terepnél csak egy-két arasznyival magasabbak.

A sík- vagy alacsony homok többnyire jóminőségű és eléggé üde ahhoz, hogy rajta jó, sőt igen jó legelőt lehessen létesíteni, kivált ha a szélről védve van.

A mély homok illetve semlyék vagy mélyedés a homoknak a sík terület egyes helyein való kifuvása, illetve mocsaras helyre való befuvása által keletkezik. A kifuvásos semlyék annál silányabb, minél sekélyebb homokréteg marad a szikes talaj felett; a befuvásos semlyék pedig annál jobb, minél érettebb a mocsári növényekből a homok alatt képződött humuszréteg.

A homoki legelők talaja tehát igen változó, aminek oka nemcsak az, hogy a buczkák sívó fővénye és a sík terület üde, fekete homokja között számos változat van, hanem, hogy ugyanannak a homoknak a termőképessége a homokréteg vastagsága, nedvessége s illetve a talajvíz mélysége, ugyszintén az altalaj szerkezete és szikessége szerint is változik. Az *altalaj* a gyepeszetre lényeges befolyással van. Bárhol ásunk le, kisebb-nagyobb mélységben mindenütt megtaláljuk a fehéres — esetleg savanyu humuszszal megfestett — szikes homokot, amelynek agyagtartalma a mélységgel növekedik.

Változó a homoki legelő növényzete s illetve gyepeszete is, amely nemcsak a homok minőségéhez és különösen nedvességéhez, hanem az időjáráshoz is alkalmazkodik és aszerint változik. *A tessedő vizet* a jóféle füvek és herefélék nem állják.

A homoki legelők általános jellegzéseiképen csak azt említem fel, hogy az Alföldön jó közlegelőt alig, középezt keveset, gyengét és silányat bőven, kellően gondozottat pedig egyáltalán nem lehet látni és hogy a homoki legelők a laikus szemlélőre is annál kedvezőtle-
nebb benyomást tesznek, minél buczkásabbak és gyomosabbak. Helyenkint pedig bőven vannak buczkák is, meg gyomok is. Igazán szép alföldi legelőt csak a temesvármegyei Csatád községben láttam, de az prima buzatalajon van.

A sziki legelők talaja a sziktartalom és a kötöttség szerint változik és aszerint változik a gyeper minősége is, amely annál silányabb, minél szikesebb és kötöttebb a talaj. A legelőt többé-

kevésbé tarkázó vakszikes foltokon egyáltalán nincsen gyep. A sziki legelők gyepezeete tápláló, de rövid és ezért a szarvasmarha csak fáradsággal legeli le. A sziki legelők hátránya az, hogy hamar kiszűnnek, de minden kiadós eső után ismét magukhoz térnek, csapadékdús őszen pedig a fagy beálltáig nyújtanak legelőt.

Az alföldi legelők kezelését és használatát illetőleg azt lehet mondani, hogy az általában *külterjes*. Ma, amikor a viszonyok minden téren az intenzív gazdálkodást teszik parancsolóan szükségessé: nem lehet ide-oda barangolva úgy legeltetni, mint azokban a bizonyos régi jó időkben, hanem ezt a *nomádizű régi gazdálkodást* mielőbb gyökeresen meg kell változtatni s illetve a *legelőgazdaságot az Alföld befásításával kapcsolatban alaposan kell rendezni!*

E körül karbaöltve azért kell eljárni, hogy azokat az előnyöket, amelyeket a fásítás a legelőgazdaságnak a legelőrendezés körül nyújthat, kellően kihasználhassuk, viszont a fásítást is tőlünk telhetőleg előmozdítsuk.

A legelőnek és rétnek átka a szél! A tavaszi hideg szelek gyakran heteken át sanyargatják a fűnövényzetet és fejlődésében teljesen megakadályozzák. Ezt minden gazda tudja. A székelyek az ilyen szeleket egész találóan sanyaru szeleknek hívják.

Ahol *a gyepnek* a szél ellen állandó küzdelmet kell folytatnia, ott az *degenerálódik*. A hegysek fáatlan fennsíkainak sok-sok ezer holdnyi területén majdnem kizárólag a sertefű (*Borstengras*, *Nardus stricta*) uralkodik, mert a szelek sanyargatását csak az bírja ki. Csodálatos, ez a durva kemény fű, amelyhez az állat egészen zsenge korában is alig nyul, erdőben és erdő által védett helyen nem fordul elő. Vajjon miért? Nyilván azért, mert védett helyen a jobbféle fű is megterem. És mi következik ebből? Az, hogy követni kell a természet útmutatását és *fásítással kell védeni a gyepet*, az Alföldön annál is inkább, mert itt a fáatlan mező a nyári szelek sorvasztó hatása ellen is védelemre szorul. Nem a nap, hanem a száraz keleti szél az, amely az utolsó csepp vizet is kiszívja a homokból, csonttá aszalja a szikes agyagot és arasznyi széles repedéseket idéz elő benne. A fűnövényzet fejlődése elsősorban a nedvességtől függ és aránylag a gyep használ fel leg-

több vizet. A gyepes talaj ugyanis kétszer annyi vizet párologtat el, mint a víztükör és háromszor annyit, mint a csupasz nedves talaj. Nem csoda tehát, ha a mező a száraz sorvasztó szél hatása alatt csakhamar elsárgul és kopárrá válik, mert a szél a kényszerérett leveleket letöri és elhordja; a mezőt valósággal letarolja. A nap melege a gypnek sohasem árt, csak az aszály, ezt pedig a száraz keleti szél nagyon fokozza.

Az erdő azonban nemcsak a szél ellen védi meg a mezőt, hanem a *harmatképződést is nagyban elómozditja*. A száraz klímájú Alföldön tehát *a fásítás kettős feladatát teljesít* és hatása annál nagyobb és tökéletesebb lesz, minél több (megfelelően) elosztott erdőt telepítünk, mert akkor a szél nem tud erőre kapni, az erdős részletek pedig szétmorzsolják, szerte-szét teregetik a szelet. Az alföldi fásításoknak nyilván ez is a céljuk és bizonyára senki sem gondol összefüggő erdő létesítésére ott, ahol befásításra alkalmas területek között, befásítást nem igénylő gyepes részletek is vannak. Kivételek előfordulhatnak ugyan, de bizonyára csak ritkán pl. ott, ahol védelem szempontjából egy összefüggő erdőpászta létesítéséről van szó, amely nem tűr megszakítást.

Kétségtelen, minél több és minél megfelelőbben elosztott kisebb-nagyobb erdő, erdőfolt, védőpászta és fasor fog létesíteni, annál jobbak és dúsabbak lesznek az azok között elterülő rétek és legelők, amelyek *a szelek sanyargató és sorvasztó hatása ellen* elsősorban szorulnak védelemre és kívánják az üdítő harmatot. Szakemberek megfigyelései szerint az ilyenképpen megvédett gyepes területeken a fűhozam 20—30%-kal nagyobb és természetesen jobb is, mint a védtelen területeken. Nyilvánvaló, hogy nemcsak a legelő és rét, hanem az egyéb mezőgazdasági területek is védelemre szorulnak, habár nem is akkora mértékben.

A ligetes fáslegelők és a ligetes erdők kérdését már két évtized előtt felvettem és a korán elhunyt Berendy Béla kollégával együtt és utóbb egyedül hirdetem, hogy a hegy- és dombvidéki legelőgazdaságnak ez az ideális alakja. Az erre vonatkozó nézeteimet és véleményemet utoljára az „Erdészeti Lapok” 1910. évi I. füzetében fejtettem ki. Amikor aztán az 1912. év nyarán Thaisz Lajossal és Kiss Ferenczcel Szeged város óriási legelőit tanulmányoztuk, ott is azt mondtam, fásítani és ligetesíteni kell

és ezt az elvet a Kecskemét város tulajdonát képező bugaczmónostori legelők rendezésére vonatkozó tervezetben — amelyről alább még szó lesz — szintén megfelelően kifejezésre juttattam.

Mindezideig azonban *tanácstalanul állottam a szikes legelőkkel szemben*. A magyaróvári növénytermelési kísérleti állomás vezetője két év előtt ugyan azt írta nekem, hogy eddigi ismeretei szerint, az öntözés az egyetlen melioráló eljárás, amelylyel a szikes legelőket hatásosan és alaposan feljavítani lehet, de még nem volt alkalmam azt a 25 holdas öntözött legelőt, amelyen a kísérletek folynak, *Békéscsabán* megtekinteni. Nem tudom tehát, hogy az öntözés folytán a vakszikes foltok is megjavulnak-e és hogy mennyire. Nyilvánvaló azonban, hogy ahol az öntözés technikailag keresztül is vihető, azt a községi- és közbirtokossági legelőkön egyhamar nem lehet alkalmazni, mert ahhoz *a legelőknek olyan intenzív kezelése, trágyázása és gondozása* szükséges, hogy arra előbb *egy új generációt* kell felnevelni. Olvastam *Küzdényi Árpád* mérnök kísérleteiről is, aki a nedvesség rezerválása céljából a talajt szalmával stb. takarja be és ezáltal javítja; de nem hiszem, hogy ezt az eljárást nagyobb terjedelmű közlegelőn sikeresen alkalmazni lehetne.

Nagy örömmel szemléltem tehát annak a *szikes területnek* a fényképét, amelyet Tuzson János dr. egyetemi tanár ur az itt megtartott egyik előadásán bemutatott s amelyet *minden oldalról erdő vévén körül*, idővel dus növényzet fejlődött rajta azáltal, hogy a szél az erdő lombjával évről-évre betakarta a szikes talajt és abból az erdő védelme alatt évek mulva humuszréteg képződött. Tehát *ligetes fásítással a vakszikes legelőrészeket is meg lehet javítani*. Ligetesítés itt, ligetesítés ott, ligetes fáslegelő és ligetes erdő mindenütt. A nagyobb szabású erdőtetek mellett bevált a hegy- és dombvidéken és be fog válni az Alföldön is.

Teljesen meg vagyok győződve arról, hogy a nép, bármennyire is félti a legelőket, ha azt fogja látni és tapasztalni, hogy a fásítás nem a legelők és rétek megcsonkítása végett, hanem kizárólag azok megvédése, megjavítása és gondozása érdekében történik, az erdőtelepítéseket, fásításokat és legelőrendezéseket nem ellenezni, hanem tőle telhetőleg még áldozatok árán is előmozdítani fogja.

Példa erre a már hivatkozott *kecskeméti legelőrendezési terv*. Kecskemét város tulajdonát képező és a várostól délre 30 km távolságban kezdődő „bugacz-monostor-szentkirályi puszta” egész területe körülbelül 21.000 kat. hold, amelyből körülbelül 7000 kat. hold erdő, körülbelül 8300 kat. hold szántó, rét, tó stb. a legelőterülete pedig, az annak körülbelül 15%-át kitevő tavakkal és mocsarakkal együtt körülbelül 5706 kat. hold. Ebből a területből a városi tanácsnak már korábbi elhatározása folytán elvonatik és a szomszédos erdőkhöz átsatoltatik körülbelül 976 kat. hold. A legelőrendezési terv szerint, továbbá még elvonandó körülbelül 1200 kat. hold olyan terület, amelynek majdnem felerészét begyepesítésre teljesen alkalmatlan homokbuczkák képezik. A javaslat szerint ez a terület ligetes erdőnként volna kezelendő olyképen, hogy csakis a homokbuczkák fásíttassanak be, az azok között lévő gyepes részletek ellenben mint kaszálók használtassanak és pedig elsősorban tartalékszéna gyűjtésére, hogy a jószág aszály idején se koplaljon. Az eképen körülbelül 3530 kat. holdra leapadó legelő területe pedig a szomszédos haszonbéres földekből egyelőre 6000 kat. holdra egészítendő ki, de az abban elszórtan még előforduló homokbuczkák szintén befásítandók. A legelőrendezés után tehát lesz: körülbelül 9200 kat. hold erdő, körülbelül 6000 kat. hold legelő és körülbelül 5800 kat. hold szántó, rét, tó stb. A tervben azonban, miként alább látni fogjuk, még másféle fásításról is van szó.

Ilyen kedvezőtlen eset, mint a bugacz-monostori, ahol a legelő területéből körülbelül 37%-ot kell befásítás céljára elvonni és szántóval kell pótolni, az Alföldön aligha fog több előfordulni. És mi történt? A kecskeméti gazdák, akiknek ugyancsak nem lágy a fejük és nem puha a derekuk, nemcsak hogy egyetlen szóval sem tiltakoztak a fásítás ellen, amikor a *legelőrendezési tervet a gazdasági egyesület gyűlésén felolvasták*, hanem a városi erdőmester hozzám intézett levele szerint, valósággal ujjongtak örömben a hallottak felett és jegyzőkönyvi köszönetet szavaztak nekem, a miniszter urtól pedig a tervet sürgős végrehajtását kérték.

Ilyen elismerésre és ekkora eredményre igazán nem számítottam, annál kevésbbé, mert a legelőrendezési tervet nem éppen kesztyűs kézzel irtam meg, hanem mindenre magyarán megmond-

tam a véleményemet, de azt kellően meg is indokoltam. És íme, a kemény alföldi ember nemcsak megérti az őszinte beszédet, hanem háladatos is az igaz szóért! *Ebben az okos, közvetlen megértésben rejlik a tervbe vett nagyfontosságú munkálatok sikere.* Most már sem a fásítást, sem a legelőrendezést nem félttem a néptől. De tanítsuk türelemmel és oktassuk szeretettel s illetve legyünk mindenkor oly közel hozzá, mint régen voltunk!

Az említett ligetes fásításokon kívül, *a legelőrendezés során még több olyan fásításra is van szükség,* amelyek a legelőgazdaságra nézve kisebb-nagyobb haszonnal járnak. A következőkben ezekre a fásításokra és az azoktól várható előnyökre óhajtának a legelőrendezés keretében, a megfelelő helyein egyenkint rámutatni. Evégből bátor leszek azokat a szempontokat röviden jelezni, amelyek a legelőrendezésnél általában és különösen az Alföldön irányadók lehetnek és amelyek figyelembevételével a bugacz-monostori legelőrendezési terv tényleg elkészült.

A) Ahol szükséges és a birtokreform kapcsán vagy másképpen lehetséges, *új keretek közé kell fogni a legelőgazdaságot* s illetve a legelő területéből ki kell küszöbölni azokat a részeket, amelyek nem valók legelőnek, viszont ki kell azt egészíteni az okszerű állattenyésztés által szükségszerűen megkívánt terjedelemben olyan területekkel, amelyek legelőnek alkalmasak.

Legelőnek nem valók azok a területrészek, amelyeket a legelőgazdaság rendelkezésére álló eszközökkel és módokkal nem lehet megjavítani s illetve begyepesíteni. Ha beerdősítésre alkalmasak, mint pl. a homokbuczkák, akkor befásítandók, ellenben módot kell keresni azoknak máskénti hasznosítására. Pl. meg kell vizsgálni, hogy a tóban nem lehet-e halat tenyészteni, a tó szélét nem lehet-e benádasítani stb.

Ha a begyepesítésre nem alkalmas legelőrészek nagyobb összefüggő területet képeznek, nyilvánvaló, hogy azokat *kizárólag erdőként* kell erdőgazdasági üzemterv szerint kezelni és használni. Ahol a befásítandó részletek a gyepes részletekkel váltakozva oly terjedelemben fordulnak elő, hogy a területnek inkább erdő, mint legelő jellege van, ott célszerű lesz az ilyen területet szintén erdőgazdasági üzemterv szerint *ligetes erdőként* olyképpen kezelni, hogy a gyepes részletek kizárólag mint kaszálók használtassanak.

Ahol pedig a befásítandó részletek, a gyepes részletek között nem fordulnak elő olyan mennyiségben és terjedelemben, hogy befásításuk után a területnek erdő jellege volna: az ilyen területek mint ligetes fáslegelők kezelendők és használandók legelőgazdasági terv szerint; a befásított részletek azonban a legeltetés ellen mindaddig szigorúan tilalmazandók, amíg a jószág a fában kárt tehet.

A község állattenyésztési és legeltetési viszonyainak gondos mérlegelésével és intenzív gazdálkodás feltételezésével meg kell állapítani a népies állattenyésztés *fejlesztéséhez* mulhatatlanul szükséges legelőterületet, azt össze kell vetni a tényleg rendelkezésre álló legelőterülettel és meg kell határozni annak a területnek a nagyságát, amelylyel a meglévő közlegelőt más művelési ághoz tartozó ingatlanból szükségszerűen kipótolni kellene.

A legelőszükséglet megállapítása, miként azt már előbb a birtokreform kapcsán *nyomatékosan* hangsúlyoztam, *nagy körültekintést és megfelelő szakértelmet kíván*, mert nem szabad sem az egyik, sem a másik irányban a célon tullóni. Nem lehet ugyanis forszirozni a legelő gyarapítását ott, ahol az nem indokolt, vagy nem a kívánt mértékben szükséges, viszont nem szabad az elől elzárkózni ott, ahol egyáltalán nincsen legelő, vagy az alkalmas terület igen csekély. Nyilvánvaló, hogy ahol a közlegelő kipótlásához szükséges földterület sem a birtokreform során, sem szabad vásárlás, sem más úton-módon, tehát a tulajdonos egyéb ingatlanaiból sem teremthető elő: ott a legelőrendezés csakis a meglévő területre terjedhet ki.

B) A legelőszükséglet megállapítása és annak fedezésére szolgáló területek kihasítása után a legelő határait állandó határjelekkel kell biztosítani, a legelőt csordák szerint tagokra, azokat pedig fordulóokra (szakaszokra) kell beosztani és határaikat kellően megjelölni. Rendezni kell továbbá az utakat és marhacsapásokat, ugyancsak a talajvizet és gondoskodni kell megfelelő csordaitatókról, a jószág védelméről, kényelméről és szükségellátásáról.

A külső határok biztosítása különösen a közhasználatu legelőknél igen fontos és szükséges, mert azokat sok helyen még ma is a Csáky szalmájának tekintik. Ez a helyi viszonyok és körülmények szerint, határdombok, oszlopok, sánczolás alkalmazása és ezeken kívül *a határvonalaknak több sor fával való beültetése*

által történhetik. A legelő belső s illetve a tagok és fordulók határainak állandó megjelölésére szintén a fásítás a legalkalmasabb.

A legelő külső és belső határának fasorokkal való beültetése, nemcsak biztos határvédelmet, hanem más előnyöket is nyújt a legelőgazdaságnak: *ezek a többszörös fasorok* kitűnő szélfogók; védik a gyepet a kiszáradás ellen, a jászágót a nap heve és az idő viszontagságai ellen, részben helyettesítik a delelőket és a vakaródzásra szolgáló oszlopokat, részben *lombtakarmány nyerésére* is szolgálhatnak, *tüzipát, épületfát és másféle faanyagot* is adnak stb. tehát mindenképen hasznosak. A külső és belső határok megjelölésére lehet esetleg *élősövényeket* is használni. Vannak olyan bokrok, amelyekből áthatolhatatlan élősövényeket lehet nevelni; magánlegelőkön ez nagyon kívánatos volna; akkor pásztor nélkül lehetne legeltetni, úgy mint Belgiumban és Hollandiában. Az állat akkor legel jól, amikor teljes nyugalmat élvez.

Annak a *nomádszerű gazdálkodásnak,* hogy a pásztorok 600 darabnál is több normál jászágót számláló csordákkal naponként több 100, sőt 1000 holdnál is nagyobb legelőterületeket bebarangoljanak, miként Szegeden és Kecskeméten láttam, véget kell vetni, mert ekkora csordákat nem lehet úgy vezetni és kézben tartani, ahogyan kell, és nem lehet azokkal úgy legeltetni és trágyáztatni, ahogyan szükséges. Ez pedig a legeljavításnak és gondozásnak az alapja.

A legelőt csordák szerint fel kell osztani tagokra, azokat pedig *fordulókra,* hogy egyfelől kisebb csordák elhelyezése, másfelől a szakaszos és pásztás legeltetés által a *gazdálkodás mozgékonyvá és intenzívvé váljék.* A legelő eképeni beosztásának, rendszeres és okszerű használatának, megbecsülhetetlen előnyei vannak. Csak a főbbeket említem meg: A jászág nem járja össze nap-nap mellett az egész legelőt, hanem csak egyik fordulóját, szakaszát, a többi pedig pihen; kevesebb takarmány megyen kárba és több nő utána, ennél fogva több jászágót is bír meg a legelő. Az állatok az egész legeltetési idő alatt mindig friss füvet esznek és egyenlő minőségű táplálékot kapnak, tehát jobb állapotba is kerülnek. Aránylag kisebb legelővel többféle igényt és szükségletet lehet kielégíteni. Például a borju kívánja a legzsengébb füvet; tehát azt lehet a fordulóba először beereszteni, ahol aztán valósággal luxus ellátásban részesül, mert a folyton sarjadzó zsenge fűben, amelyet ép oly

kevésbé lehet pótolni, mint szopós korában az anyatejet, élő fehérjét eszik, amely egész szervezetére, de különösen idegrendszerére bir igen kedvező befolyással; a borjuk után a növényállatokat, azután esetleg az ökröket és lovakat és végül a juhokat lehet a szakaszba beereszteni. A csikót, lovat azért eresztjük a szakaszba, mert mélyebben harapja le a fűvet és a már szárba ment fűvet is megeszi. Téved, aki azt hiszi, hogy a lovat azért kell a szarvasmarhával együtt legeltetni, mert megeszi az ott hagyott sásos, savanyu fűveket. Megeszi, de ezek csak ártalmára vannak; kivált a fejlődő csikónak a csontozatára ártalmasak. Minél nemesebb a ló, annál nagyobb az igénye a legelő iránt. Az angol felivérek az elképzelhető legjobb legelőkön élnek. Nem célszerű a lovat ugyanazon a legelőn egymásután több éven át tartani. Közbe-közbe néhány évig szarvasmarhával kell használni. A ló rontja a legelőt; az a rossz szokása is megvan, hogy egyes helyeket előszeretettel felkeres és azokat kopaszra lerágja; trágyázni pedig más helyeken szokott. Sajátságos, a ló inkább a szarvasmarha ganéja után eszi a fűvet, a szarvasmarha pedig a lóganéjos helyeken legel inkább, mint az általa megtrágyázott részeken.

A többnyire hullámos felülettel bíró alföldi homoki legelők talajnedvességi viszonyai igen változók. A legelőt tehát úgy lehet fordulókra beosztani és *a legeltetést akként lehet irányítani*, hogy tavasszal és nyár elején a szárazabb talajjal bíró szakaszok, a szárazság beálltával pedig az üdébb nedvesebb talaju szakaszok kerülnek legeltetés alá. A száraz időszaknak gyakran igen súlyos következményeit ezáltal nagyon lehet ellensúlyozni. Ez az egyszerű és jelentéktelennek látszó, eddigelé figyelembe nem vett dolog tehát az alföldi legelők kihasználásánál igen fontos!

Az utak és marhacsapások rendezésének szükségét minden észrevétel nélkül hangsúlyozom; a talajvíz szabályozását illetőleg azonban megjegyzem, hogy amilyen ártalmas a rekkenő viz az édes fűvekre, amelyek azt nem állják, éppen olyan káros a talajviznek bizonyos mélységen túl való leszállítása különösen az Alföldön, ahol a talajvizet illetőleg *vizsgálatokat kellene folytatni és kísérletezni kellene*. A sők állóvíz és mocsaras hely veszélyeztetni ugyan az állatok egészségét, de iparkodjunk azoktól a jószágot távol tartani; a tavak szélét náddal (*Phragmites communis*) betele-

píteni (ami 1,5—2 m mélységig lehetséges), a mocsaras helyeket, amelyekben itt-ott bőven fordul elő, a serevényfüzzel (*Salix rosmarinifolia*), esetleg *nemes fűz vesszőkkel* betelepíteni; ahol lehetőség, *égerfával, kőrisfával beültetni* célszerű. A kísérletezés ezen a téren is kívánatos, mert nemcsak a fásítás, hanem a nádasítás is nagyon hasznos.

Egyébként pedig gondoskodni kell, hogy a jószágnak kellő számban célszerűen elhelyezett és megfelelően felszerelt *csordaitatók álljanak rendelkezésre*, hogy ne szoruljon a bűzös állóvizre. (Mételykór, tüdőféreg.) *Jó itatók nélkül nincsen jó legelő!* A víz nemcsak az állatok fejlődésére és egészségi állapotára nézve nagyon fontos és szükséges, hanem a legelő talajának és gyepezetének megkimélése, különösen pedig annak *fektetéssel való megtrágyázása* tekintetében. Enélkül pedig nincsen legelőjavítás! Legalább is annyi csordaitató legyen a legelőn, hogy minden szakaszba jusson 1—2. Megfelelő az elosztás, ha az itató a szakasz közepén, vagy legalább a szakaszokat egymástól elválasztó vonalak közepén van. Az itatókra és azok felszerelésére, de különösen a vályuk tisztántartására és az állatok rendes megítatására általában több gondot kellene fordítani.

Az állattenyésztésnek és különösen a szarvasmarhatenyésztésnek egyik célja edzett állatok nevelése lévén, *a legelő állatokat nem szabad elkényeztetni*. A legeltetéshez szokott állat a legelőn nem fázik meg; ez ellen maga a természet védi meg; finom szőrű, sűrű bundát kap, bőre alatt pedig megfelelő zsírréteg képződik. Baj azonban, hogy ősszel bekerül a tuzsufolt, bűzös, meleg istállóba, ahol aztán úgy érzi magát, mint az, aki fűtött szobában bundában ül. Izzad és könnyen meghűl. Szellős és hűvös istálló kell neki. A vadállat sem keres védelmet a száraz hideg ellen, hanem csak a tartós, havas eső és szél, meg a legyek kinzása ellen, amely a tikkasztó melegben az alföldi legelőkön igazán pokoli szokott lenni. Teljesen megfelelő tehát, ha a legelőn néhány sűrű facsoport van és esetleg egy tetővel ellátott szállás, ahol szárazon fehetnek a jószág. *Ezeket a facsoportokat* általában *delelőknek* hívják. Helytelen elnevezés! A jószágnak a gyepon kell delelni és hálni és nem a fák alatt. Különben ezeket a delelőket, amelyek az Alföldön többnyire ákáczfából állanak, éppen délben, nyáron, amikor legmelegebb van és a legyek kiállhatatlanok, az

állat nem keresi fel. Efelett elcsudálkozva, a szegedi pásztor azt mondta: „Kérem, hogy menne oda be a jószág, hiszen tele van bögölylyel“. A gyergyóalfalvi bíró pedig, amikor a bögölyhad a lovainkat már megvadította, a legelőről behajtott a fenyőerdőbe és arra a kérdésemre, hogy hát ott nincsen-e bögöly, azt felelte: „Instálom, az árnyékban nem lát s nagy szemével nekirepül a fenyőtűknek“. A két feleletből az a tanulság: telepítsük ezeket a facsoportokat a homoki legelőkön *feketetefenyővel*, amelynek nagyon is szurós tűje van.

Az állatok kényelméről annyiban kell gondoskodni, hogy ahol nincsenek olyan fák a legelőn, amelyekhez a jószág dörgölődni tud, ezen célra való oszlopokat kell a legelőn megfelelő számban annál is inkább felállítani (*vakaródzó oszlopok*), mert különben a legelő külső és belső határainak sikeres befásításáról alig lehet szó. A dörgölődés, vakaródzás az állatnak valósággal életszükséglete, különösen tavasszal, amikor a legelőre kikerül és alapos takarítást kell magán végeznie, hogy gazdájának téli mulasztását helyrehozza. Egyik községben semmiképen sem tudták az utcán a házak elé ültetett gyümölcsfákat a legelőről esténként hazajáró csorda ellen megvédeni addig, amíg a legelőn oszlopokat nem állítottak fel. Avégből pedig, hogy az állatok a kinzó legyektől szabadulhassanak, nagyon jó, ha a legelőn *néhány csoport bokor* van és az állatok a bokrokon keresztül bujva a legyektől szabadulhatnak; sőt a németek erre a célra galyakból külön *légykeféket* állítanak fel.

Az alföldi legelők átka az aszály, amely leginkább a künnháló jószágot, tehát elsősorban a növendék szarvasmarhát sújtja, mert gazdája nem tudja úgy kézből etetni, mint a naponként hazajáró jószágot.

A jövő titka, hogy a szárazsággal hogyan fogunk és mennyire leszünk képesek megküzdeni. Az bizonyos, hogy a szükség a legjobb mester és hogy a legerősebb fegyvereink az öntözés és a fásítás, amelyekkel a baj ellen küzdhetünk, de bizonyos az is, hogy sikert csakis intenzív legelőgazdálkodás mellett lehet elérni.

Az öntözésen és fásításon kívül más eszközök is vannak, amelyekkel a szárazság káros hatása ellen többé-kevésbé védekezni lehet. De azok is belterjes gazdálkodást tételeznek fel.

Arról, hogy a legelőnek szakaszokra való beosztása lehetővé teszi a legeltetésnek akkénti irányítását, hogy az üde, nedves talaju fordulók csak a szárazság beálltával kerüljenek legeltetés alá, már volt szó. Most arra óhajtánék rámutatni, hogy *a gype ellenállását* egyáltalán, de különösen ezekben a fordulókban, illetve szakaszokban *megfelelő trágyázás által is* lehet, még pedig igen hatásosan fokozni.

A legelőket bejárva, ugyanis feltűnik az embernek az a dús növényzet, amely a szerte-szét heverő trágyalepények körül keletkezik, de még inkább az, hogy ez a növényzet a nagy szárazságban sem pusztul el. Kövessük tehát itt is a természetet! Legeltessük le tavasszal legelőszőr ezeket a szakaszokat; azonnal terítsük be a hálólhelyeken gyűjtött finom érett trágyával, mely akkor, t. i. a legintenzivebb vegetáció idején, csakhamar benő és igen dús, erőteljes gypepre van kilátásunk. Hasonlóképpen akkor is, ha istállótrágya helyett ammoniák-szuperfoszfátot (vagy kénsavas-ammoniakot, esetleg chilisalátromot) alkalmazunk. A legelőnek őszelet-szalmas trágyával, pelyvával stb., de különösen bürgonyaszárral való betakarása nemcsak a nedvességet konzerválja, hanem a *baktériumkultúrát is lényegesen előmozdítja* a talajban és erőteljes fejlődést biztosít.

Mindezek daczára azonban a *takarmányinséget* tartós aszály idején aligha lehet kikerülni és hogy a jószág azalatt le ne romoljon, az állatok szükségellátásáról s illetve *tartalékszenáról*, esetleg *lombtakarmányról* is kell gondoskodni. A szénát a ligetes erdő gyepes részein lehet kaszálni, *a lombot pedig a határfákról lehet gyűjteni*. A falevelek ugyanazokat a szerves anyagokat tartalmazzák, mint a fűvek. Legtöbb bennük a tápanyag július hóban. Felhasználhatók: a kőris, juhar, tölgy, ákác, hárs, szil, nyár, bükk, gyertyán és fűzfa lombja. A legelőrendezés további során

C) gondoskodni kell a legelő rendszeres és okszerű használatáról, a legelő megjavításáról és karbantartásáról, a pásztortartás és őrzés szabályozásáról, a legelőgazdaság vezetéséről és ellenőrzéséről.

A rendszeres és az okszerű használat között különbség van. Rendszeres a használat, ha az bizonyos rend szerint történik. Pl. az illető legelőre az arra kijelölt csordát hajtjuk fel; a szakaszos legeltetésnél betartjuk a sorrendet; a pásztás legeltetést előírás

szerint foganatosítjuk; a fel- és lehajtás idejét nem lépjük túl stb. Okszerű pedig a használat, ha rendszeresen ugyan, de úgy gyakoroltatik a legeltetés, hogy abból a gazdaságra csak előny és haszon, de kár ne származzék. Például tartós esőzések alkalmával, amikor a talaj sárrá ázott, nem hajtjuk ki a csordát; száraz talajon összetartjuk a csordát, hogy minél kisebb helyen tapossa a fűvet; nedves talajon azonban széteresztjük, hogy a gyepet ne rongálja és a talajt fel ne vágja. A szakaszba nem a tinókat eresztjük be először, hanem a borjúkat, hogy a zsenge hajtásokat ne ezek csipdessék le stb. stb. A bővebb tárgyalást mellőznöm kell, csak még azt említem itt meg, hogy a legeltetési időny kezdetét és végét nem szabad papiroson megállapítani.

Mihelyt a fű bokrosodni kezd és a talaj kellően megszikkadt, meg lehet kezdeni a legeltetést annál is inkább, mert szénánk már fogytán van és a jószág alig várja, hogy az istállóból kikerüljön. A korai legeltetés előmozdítja a fű bokrosodását és sarjadzását. Amikor a fű már szárba megy, sarjadzási képessége csökken, tápértéke pedig alább száll; minden erejét a magtermésre fordítja. Nem szabad ellenben a jószágot a fagy beálltaig a legelőn tartani és nem szabad a gyepet tövig lerágatni, mert különben a fű nem tud gyöktövébe tartaléktápanyagot gyűjteni és nem tud annak segítségével tavasszal idejekorán megindulni és ezért évről-évre satnyul. Helytelen felfogás, hogy az új fűmagvetést egy-két évig kaszálni kell. A száraz talajon való mérsékelt legelés és tapodás csak használ az új vetésnek; ezt személyes tapasztalás és megfigyelés alapján mondom! A legeltetés céljára befűvesített területet elejétől kezdve legelőként kell kezelni. A kasza ellensége a legelőnek!

A legelőjavítás gyakorlati keresztülviteléről már megemlékeztem. Most a *legelőjavítási munkálatokról és ezek kivételéről* szeretnék egyetmást elmondani. Bővebb tárgyalásról azonban szó sem lehet, mert ahhoz egy külön előadás sem volna elegendő. Csak avégből, hogy némileg kidomboríthassam a legelőjavítás fontosságát és a kivétel nehézségét, fogok rámutatni a munkálatok tömegére, változatosságára és arra, hogy egyes aprólékos és jelentékteleneknek látszó dolgokra is mekkora figyelmet és gondot kell a siker érdekében fordítani.

A legelő rendeltetése a fűtermés, célja pedig az állattenyésztés

lévén, a *legelőjavítás feladata*: a fűtermésnek mennyiség és minőség szerinti gyarapítása.

A *legelőjavítási munkálatok* a legelő terjedelme és állapota, továbbá a helyi viszonyok és körülmények szerint úgy számra, mint minőségre nézve *felette változók*. Ámbár a munkálatok egyszerűek és a teendők ugyszólván a dolog természetéből önként következnek, mindazonáltal azok sikeres foganatosításához bizonyos gyakorlat, gondos előrelátás és nagy körültekintés szükséges, mert különben könnyen olyan hibákat követhetünk el, amelyeket csak nehezen, vagy egyáltalán nem lehet helyrehozni.

A *munkálatok* a gyakorlati követelményeknek megfelelően a *következőleg csoportosíthatók*: takarítás, telkesítés, talajvédelem, trágyázás és talajjavítás, talajművelés és gyepezítés.

A *takarítást* illetőleg a legelőről el kell távolítani mindazt, ami a fűnövést gátolja, a gypet rontja, a legeltethető területeket kisebbiti és a legeltetés szabad gyakorlását korlátozza. Tehát az elhanyagolt legelőkről el kell távolítani a cserjéket és bokrokat, sőt a domb- és hegyvidéki legelőkről a felesleges fákat is. Ezen a dolgon azonban azzal a mindennap felhangzó frázissal, hogy azokat a legelőről egyszerűen ki kell irtani, ilyen általánosságban nem szabad és nem lehet tulesni, hanem a legnagyobb óvatossággal és körültekintéssel kell eljárni. Sőt ma már fakivágásról és bokorirtásról általánosságban nem is lehet beszélni, hanem csakis a *legelőn lévő fák, cserjék és bokrok okszerű kezeléséről* lehet szó. Még a leghaszontalanabb gyombokrokat sem szabad meggondolatlanul kivágni. Egy községi legelőn pl. bizonyos számú csipke-rózsabokrot azért hagyattam meg, hogy mindegyiknek a tövébe egy-egy tölgyfa- vagy fenyőfacsemetét ültessenek el, mert azokat a tövisbokor védelme alatt pompásan és olcsón lehet felnevelni, azon a legelőn pedig éppen *árnyék- és védőfákra* volt nagy szükség. Ugyebár nagyon egyszerű dolog, de éppen olyan fontos is, mert másképen alig lehet egyes facsemetéket a legelőn felnevelni; a szarvasmarha a csipkebokrot igen, de a védőkarókat nem igen respektálja, sőt az ökor hozzádörgölődve, a legerősebb karót is kidönti.

Megemlítem még azt is, hogy a bokrokat csakis *kánikulában*, a második nedvforrás idejében lehet sikeresen kiirtani. A nedv a

csutkóban megrökönyödik, a sarjadzási képesség csökken, az ezután még képződő sarjak őszig már nem tudnak megfásodni, télen pedig elfagynak.

A takarításhoz tartozik a *tuskó- és gyökérintás* is. Ez a feltétlen erdőtalajon és a futóhomokon mindenütt tilos.

A *gyomnövények irtása* legeltetés, levágás, kiszurás, leégetés, kigyomlálás, kiásás, talajfeltörés, trágyázás, meszezés, lecsapolás által történhetik. Legcélszerűbb és legszokásosabb a virágzás előtt való lekaszálás, kivágás, lecsapás.

A *kőszedés* a domb- és hegyvidéken nagy munkát igényel. Az Alföldön, sajnos, nincsen kő.

Telkesítés alatt tulajdonképen a talajnak művelésre való alkalmassá tételét, egyengetését értjük. A meliorációs munkák ezek: a gyepes hangyabolyok és vakandturások lecsapása és elteregtetése, a zombékos helyek feltörése, kidőlt fák után visszamaradó buczkák levágása, a kisebb talajsérülések elegyengetése, a zizenyős helyek lecsapolása.

A *talajvédelem* kiterjed a kopárfásításra és vizmosáskötésre, a futóhomok befásítására, egyes védőfák és facsoportok létesítésére.

A *legelő trágyázása* történhetik természetes uton: a csorda pihenő- és hálóhelyének időközönként és sorrend szerint való megváltoztatás (karámozás), juhokkal való kosarazás által, gyűjtött trágyával, trágyalével és pihentetés, illetve zöldtrágyázás által.

A legegyszerűbb és a mai viszonyok között a legmegfelelőbb a *fekvőhelyek megváltoztatása által való trágyázás*, sőt azt lehet mondani, hogy ez képezi nálunk a legelőjavítás alapját. Hogy mennyire fontos és jelentős, azt két gyakorlati példával fogom igazolni.

Már szó volt arról, hogy az ugynevezett sertefű (*Nardus stricta*) a magas hegységi legelők sok-sok 1000 holdján uralkodik és arasznyi vastag szőnyeget képez. Csak egészen zsenge korában eszi meg a juh, idősebb korában azonban semmiféle állatnak nem kell. Valóságos csapása a legelőknek. A magyaróvári kísérleti állomásról azt írták, nem tudnak ellene óvszert. De *Stebler* tanárnak, a svájci havasgazdasági kísérleti állomás híres vezetőjének „Alp- und Weidewirtschaft“ cz. kitűnő könyvében azt olvastam, hogy „das Borstengras ist eine Düngerfliehende Pflanze“. No lássuk, hogy fut el a trágya elől. Irtam Dorner Bélának és ő a homoródi

fürdő körüli fennsík, a „Lázon“, ott, ahol a sertefű arasznyi vastag, áthatatlan szőnyeget képez, néhány holdat a csordával alaposan megfektetett, aztán meg néhány mázsa szuperioszfátot szóratt el rajta és amikor a következő nyáron a székelyföldi legelőjavítások tanulmányozására kiküldött bizottság — Gyárfás József és Thaisz Lajos — a helyszínére kiszállott, csudát láttak, mert a sertefű nemcsak hogy teljesen eltűnt, hanem helyét elsősorú fűvekből és hereféléből álló, térdig érő, sűrű gyeppel foglalta el.

A második eset ennek az ellenkezőjéről szól. A már ismételt említett bugacz-monostori legelőt járva, ámulva láttam, hogy a pásztorok kivétel nélkül a csordákat a kopasz buczkákon és nem a gyeppel pihentetik. Azt mondták, eddig is így volt. A nevezett legelőn a múlt évben 2215 drb. számosállat legelt 5 csordában. Tapasztalás szerint egy drb. felnőtt szarvasmarha a delelő és hálóhelyen, hetenkint annyi trágyát produkál, hogy azzal 5—6 négyzetöltnyi területet közepesen lehet betrágyázni. A 2215 drb. számosállat egy heti trágyájával tehát átlag 7 kat. holdat s illetve a 20—22 hétig tartó legeltetési idő alatt 140—150 kat. holdnyi legelőterületet lehetett volna egy év alatt betrágyázni. És ez a rengeteg trágyamennyiség évről-évre emberemlékezet óta kárba ment, valósággal elveszett. Mert a trágya a buczka forró homokjában csakhamar kiszáradt, szétporlott, a fekete por pedig a buczkát még hevesebbé tette. Gyeppel tehát még kevésbé lett rajta, csak a pusztai fűtej (*Euphorbia Gerardiana*) nőtt meg még nagyobbra. Nemde, igen sajnálatos dolog ez, igen t. uraim! És ilyen sötétségben, minden szakértelem nélkül folyik a gazdálkodás a közlegelőkön általában, tehát nem lehet csodálkozni, ha rosszak. Hiszen olyan mezőgazdasági törvényünk van, amelyben a trágya szó — a gazdaság lelke — elő sem fordul. Bizonyára nem gazdaember csinálta. Sok benne a § és kevés benne a gyakorlati életrevalóság!

Azt mondják a pásztorok: a jószág nem szívesen hagyja el megszokott fekvőhelyét. Nem igaz! Mert a szarvasmarha szereti a tiszta fekvőhelyet és csak azért nem hagyja el a régit, mert engedelmes állat és kötelességtudóbb, mint a lusta pástornépség. Egyik legelőmesterem annakidején találóan mondotta nekem: „Kérem, a csorda úgy megszokja a fekvőhely hetenkénti meg-

változtatását, mint az ember azt, hogy minden vasárnap tiszta gunyát vegyen magára“.

A mesterséges trágyázást hosszasan kellene tárgyalni. Nagyon fontos a legelőknél is, de még alig nyert alkalmazást. Kísérletezni kellene. Trágyaerő nélküli, humusz-szegény legelőn, teljesen kárba veszett dolog, anélkül nem tud érvényesülni. Csak mosolyogni lehet azokon a nagyképű kijelentéseken, hogy a kopár, humusz-nélküli, élettelen helyeket meg kell műtrágyázni, fűmaggal be kell vetni. Falra borsót hányni!

Legelőöntözés eddigelé csak két helyen történt. Békéscsabán 25 kat. holdnyi szikes legelőn folynak kísérletek, amelyek, mint már előbb említettem, beváltak; és Tisza Kálmán grófnak csegődi pusztáján, kötött talajon van 41 kat. hold öntözött legelő, amely nagyon intenzív kezelésben és trágyázásban részesül, de a leg-primább gyepek is van rajta. Láttam öntözés közben, a helyszínén. Azt hiszem, hogy az öntözés a homokilegelőknél még jobban beválna, de még intenzívebb trágyázás és kezelés mellett.

Amikor a legelő talajának megműveléséről van szó, különbséget kell tenni már meglévő és létesítendő legelő között. A meglévő legelő talajának megművelése csakis annyiban történhetik, amennyiben az a gyepkarónál fogva lehetséges és általában fogasolás és hengerelés által eszközöltetik. A fogasolásnak többféle célja van: lázítás, mohairtás, vakandturás elteretése, trágyaelosztás stb., de nem mindig van helyén, kivált nem laza és rossz talajon és silány gyepeken. A fogasolás után azonban a hengerelés mindig célszerű.

A gyepesítésről és az evégből szükséges talajművelésről a következő előadásban levén szó, erre vonatkozólag itt megjegyzést sem teszek.

A feljavított legelő csakis úgy és akkor tartható karban, ha állandóan gondoztatik. A legelő gondozása egyfelől a legelőjavítási munkálatok továbbfejlesztéséből és szükségyszerű ismétléséből áll, másfelől a létesített berendezések fenntartására szorítkozik.

A legelő karbantartását célzó munkálatok részben olyanok, amelyeket magának a legelőbirtokosnak kell elvégeznie, részben a pásztorokra bízhatók.

A legelőjavítási munkálatok közül ellenben csak a fektetés-sel és kosarazással való trágyázást lehet a pásztorokra bízni.

A pásztorokat és az őrzést illetőleg szintén sok mondani valóm lenne, mert a pásztortól nagyon sok függ, nagyon sokat tehet, jót és rosszat egyaránt. Hogy a pásztorok némi jóakarat mellett mire képesek, arra vonatkozólag két igen jellemző esetet mondok el röviden.

A parajdi közbirtokosság és Ösmarosszék közönségének havasi legelője egy fennsíkron tőszomszédos. A közös határ a törési pontokra felállított határdombokkal van szabályszerűen megjelölve, de a halmok messze vannak egymástól. A parajdi pásztort az átlegeltetés miatt ismételten megbüntették. Mikor látta, hogy az a védekezése, hogy a határvonal a halmok között nincsen kijelölve, hiábavaló, a határhalmokba ágot szurt, aztán mint a mérnök, beirányozta magát a két halomközötti vonalba, oda állt a nyáj elé és egy arasznyival sem engedte túl a vonalon. Zsinóregyenesen etette le a fűvet a halmok között. Gyönyörködtem, amikor láttam. Nemde, kérem, az ilyen pásztor *a fásítást is meg tudja védeni, ha akarja*, ha pedig nem akarja, hiába való mindenféle kerítés és sáncz!

Az olyan legelőn, ahol az állatt fákhoz vagy oszlopokhoz nem tud dörgölődni, egyes fáknak a felnevelése még akkor is nagyon nehéz, ha erős oszlopok és szegesdrót közé van fonva. A Kecskemét város melletti több száz holdas, erősen megterhelt legelőn egyetlen fa van és az, egy kis halmon álló terebélyes koronájú, hatalmas akácza. Kérdésemre, hogy lehetett ezt a fát felnevelni, azt mondta a pásztor: „Hát kérem, ezt még a Pali bácsi ültette ide és azt mindenféle korlát nélkül úgy nevelte fel, hogy egyaránt ügyelt a csordára és az akáczfára s azt mondotta: a karikás ostorával lesz dolga annak, aki ezt a fát bántja. És úgy ügyelt rá, hogy sem marha, sem ember nem bántotta!” Kicsinyes, de nagyon jellemző és nagyon fontos dolgok ezek uraim.

Az igazi, vérbeli pásztor mindig ügyel csordájára. Figyelemmel van rá az uton, a legelőn, az itatónál, a fekvőhelyen, a karámban egyaránt. Tudja, melyik állat még éhes, melyik nem volt az itatónál, melyiknek mi a baja. Ismeri őket nemcsak szín és nagyság vagy alak szerint, hanem jó és rossztulajdonságaik szerint is. Jól bánik az állatokkal, azok bizalmasok hozzá, nem félénkek, hívására hallgatnak, szavának engedelmeskednek. Ilyen pásztort azonban alig lehet manap találni. A pásztort a gazdaem-

ber respektálja ugyan, mert fél, hogy megkárosítja, de lenézi és ez nagy baj, mert arra való önérzetes ember nem igen akar pásztor lenni. Nem is a falusi nép javából kerülnek ki, pedig úgy kellene lenni. Az Alföldön 600 drb.-nál több állatot számláló ökörcsordák is vannak.

Kérem, mit ér ma egy ilyen csorda? Ekkora vagyont nem lehet akárkire bizni. A pásztori állásnak tekintélyt kell szerezni és *embereket kell rá nevelni*. Ne lehessen akárki pásztor!

A legelőgazdaság közvetlen vezetését teljesítő *legelőgazdát* is ki kell képezni és az ellenőrzésre hivatott *előljáróság* sem lehet a szükséges ismeretek hijján.

Módot és alkalmat kell keresni, hogy a falusi nép az állattenyésztés, a legelő- és rétgazdaság körül az intenzív gazdálkodáshoz szükséges elemi ismereteket elsajátíthassa. Itt a 12-ik óra!

Az ügy iránti meleg szeretetből *elmondottak a következőkben csucsosodnak ki*:

1. A legelőkérdést országosan kellene rendezni és ezt a rendezést a birtokreform során szakszerűen kellene foganatosítani.

2. A legelőrendezést az Alföldön a befásítással kapcsolatban kellene az erdészettel karöltve keresztül vinni.

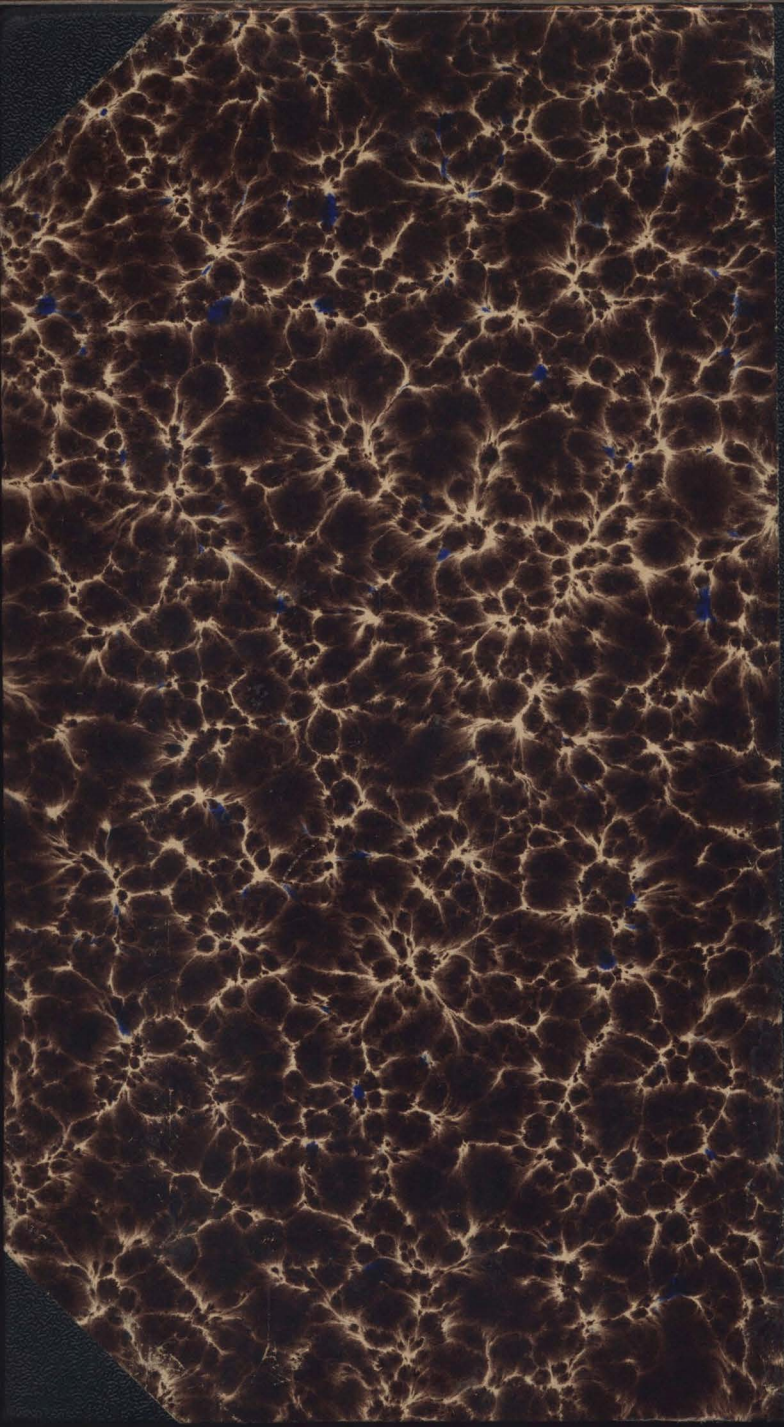
3. Teljes erővel hozzá kellene fogni a legelők megjavításához és úgy azt, mint a legelők állandó gondozását a legelőgazdaság-nak törvényhozási uton való szabályozása által kellene garantálni.

4. A legelőjavítást a székelyföldi tapasztalatok alapján kellene foganatosítani és gondoskodni a szükséges személyzetről és annak elméleti és gyakorlati kiképzéséről.

5. A legelő- és rétgazdaság intenzivitása érdekében szükséges volna kísérletezni és azokat a közgazdasági- és az erdészeti főiskolán, a gazdasági akadémiákon tudományos és gyakorlati alapon előadni, az erdő- és mezőgazdasági szakiskolákban, az ismétlő népiskolákban és vándortanfolyamokon tanítani, a nép között minél jobban terjeszteni!

Fel tehát munkára, hogy a délibábos rónán: viruljon az erdő, zöldüljön a legelő és nőjön a sok haszonállat; dúsan fizessen Isten annak, aki e dologban fárad!

7

